

KIJÓZANÍTÓ LECKÉK AZ EU-FÓRIÁRÓL

Könyvismertetés Losoncz Miklós „A magyar EU-tagság gazdaságpolitikai kihívásai”
című kötetéről. Tri-Mester, Tatabánya, 2007

Zsugyel János PhD

főiskolai docens, Heller Farkas Főiskola

Losoncz Miklós a hazai európai integrációs szakirodalom megkerülhetetlen tekintélye. Tudományos kutatóként, egyetemi oktatóként és közíróként folyamatosan vizsgálja Magyarország felzárkózási folyamatát az európai és világgazdaság fő áramlataihoz. Publikációi sorában megtalálhatók mind a gazdaság reál- és monetáris folyamatainak alakulásáról, mind a gazdaságpolitika mozgásterének elemzéséről szóló szakmai fórumokhoz forduló tanulmányok, valamint a szélesebb közvéleményhez szóló népszerűsítő írások. Az aktuális helyzet indíttatására született írások mellett ezért különös figyelmet érdemel, ha szerzőjük időről-időre összefoglaló kötetbe rendezi gondolatait. Az „*Európai uniós kihívások és magyar válaszok. Az EU-csatlakozás várható hatásai Magyarország nemzetközi versenyképességére*” című kötet 2004. évi megjelenését követően alig 3 évvel már a csatlakozás első tapasztalatait, s a várható kilátásokat taglaló kiadvány kerülhet az érdeklődő Olvasó kezébe. A könyv hangsúlyozottan folytatása a Szerző korábbi hasonló tárgyú összefoglaló jellegű írásainak. A korábbi kötetben „felvetett kérdéseket folytatja egyrészt más nézőpontból, mondanivalóját a gazdaságpolitika köré csoportosítva, másrészt feldolgozza az azóta eltelt újabb fejleményeket.” [Losoncz Miklós (2007) 10. oldal] Ezen kívül hasznos olvasmányként kíván szolgálni nemcsak a közgazdasági tanulmányokat folytató egyetemi és főiskolai hallgatóságnak, hanem az Európai Unió felépítéséről és működéséről már elméleti ismereteket és gyakorlati tapasztalatokat szerzett államigazgatási és üzleti szakembereknek is. A könyv tehát tankönyv és kézikönyv is egyben, mely a makrogazdasági kérdések iránt érdeklődők számára közvetlenül hasznosítható ismereteket tartalmaz, míg az üzleti élet szereplői „a gazdaságpolitikai mozgástér és a különféle gazdaságpolitikai intézkedések várható hatásainak értékelése révén profitálhatnak a könyvből”, s „a szerző reményei szerint a kötetben közölt ismeretek közvetve hozzájárulhatnak mindennapi munkájuk színvonalának javításához.” [Losoncz Miklós (2007) 10. oldal]

A kötet 4 fő fejezetre tagolja mondanivalóját. A logikailag szoros kapcsolatban álló első két fejezetben a versenyképesség és a gazdaságpolitika fogalmának értelmezésével foglalkozik, majd a közösségi és a tagállami gazdaságpolitikai célkitűzéseket, ezen belül Magyarország mozgásterét és hazánk érdekérvényesítési lehetőségeit elemzi. Arra a következtetésre jut, hogy az Európai Unió jelenlegi, a lisszaboni stratégiában megfogalmazott, 28 főcél és 120 másodlagos célkitűzést megfogalmazó célrendszere egyrészt túldimenzionált, másrészt részben belső ellentmondásokkal terhelt, hisz a versenyképesség és a foglalkoztatás egyidejű növelése, valamint a társadalmi kohézió erősítése sem a közösségi áldozatvállalás, sem a célok érvényesítésének mechanizmusa által nincs kellően alátámasztva. A lisszaboni stratégia sikere ugyanakkor a tagállami gazdaságpolitikák sikerességének a függvénye, s így hazánk számára elengedhetetlen az ehhez illeszkedő gazdaságpolitikai stratégia kialakítása és követése. A magyar célok megfogalmazásakor a közösségi célokhoz képest szűkebb, koncentráltabb célrendszer kiválasztása indokolt. A fenntarthatóság követelményét ki kell egészíteni „a kis nemzetgazdasági dimenziókból és nagyfokú világgazdasági nyitottságból adódó exportorientációval. A fenntartható növekedésnek ezért Magyarországon beruházás- és exportvezéreltnek kell lennie.” [Losoncz Miklós (2007) 65. oldal] A célrendszer meghatározó fogalma a nemzetközi versenyképesség, de szervezeti innovációra is szükség van. A tervgazdaság intézményrendszerének indokolt felszámolása mellett a gazdaságirányítás elhanyagolta a makrogazdasági tervezés piacgazdaságban is létjogosult stratégiai tervezési

műhelyeinek megőrzését, ezért az operatív érdekérvényesítéssel foglalkozó államigazgatási keretek között történik a gazdaságfejlesztés stratégiáinak kidolgozása. Javasolja a kormányzati kereteken belüli független stratégiai centrum felállítását a hosszú távú társadalmi gazdasági folyamatokra vonatkozó interdiszciplináris elemzések elvégzésére, a nemzetgazdasági prognózisok készítésére, a kormányzati gazdaságpolitikai döntések egyeztetésében való részvételre, mivel „a túlcentralizált államigazgatás nem képes egységes stratégia végrehajtására, sőt egyre jobban veszélyezteti a magyar gazdaság versenyképességét.”¹ A stratégiai központ felállítása nem tekinthető eretnek gondolatnak különösen annak a ténynek a fényében, hogy „egyes szakértők régóta hiányolják egy, a közös cselekvést elősegítő Európai Tervezési Központ felállítását, amely az összeurópai átfogó gazdasági-társadalmi együttműködés, dinamizálódás, valamint az USA-hoz és a fejlődő országokhoz stratégiai céljait, eszközeit, lehetőségeit határozná meg és koordinálná.”²

A kötet gerincét alkotó 3 fejezetben a Szerző a gazdaságpolitika néhány kevésbé látványos, elhanyagolt részterületével, illetve egyes meghatározó szerepet játszó szeleteivel, nevezetesen a szervezeti és szektorális politikával, a K+F politikával, valamint a bérpolitikával, a külgazdasági politikával és a befektetési politikával foglalkozik.

A szervezeti és szektorális politika területén az exportképességünk szempontjából meghatározó, a nemzetközi munkamegosztásba történő bekapcsolódás hajtóerejét képező nagyvállalati szektor jelentőségét hangsúlyozza, mely támogatás és preferálás nélkül működhet, mindössze az átláthatóságot és kiszámíthatóságot igényli a gazdasági és jogi környezetben. Emellett a kis- és középvállalati szektor foglalkoztatási szerepét emeli ki, mely a beszállítói klaszterek szerepének erősítésével képes lehet a magyar gazdaság követő jellegét oldani, illetve a követési távolságot csökkenteni. Ehhez szükséges a támogatáspolitikai mozgásterének kihasználása, valamint a munkaadói járulékok csökkentése, illetve a politikai és népszerűségi szempontok alapján történő – versenyképességet erodáló és szürkegazdaságot erősítő – minimálbér meghatározás.

A K+F politikát érintő érdekes javaslat a közösségi K+F programokban való részvétel kockázatát mérséklő állami támogatási javaslat, mely a pályázatok elkészítéséhez kapcsolódó költségekhez történő hozzájárulást nyújtana a tőkehiányos magyar vállalatoknak és intézményeknek, melynek összegét éppen a támogatást elnyerőknek kellene visszafizetni. [Losoncz Miklós (2007) 102. oldal] Ez a lehetőség valóban ösztönözhetné a visszautasítás kockázata miatt nem pályázókat, de feltehetőleg megmozgatná a pályázati üzetek körül forgolódo „vállalkozók” széles tömegének fantáziáját is. Feltétel nélkül támogatható azonban a nagy számú külföldi tulajdonú vállalkozás K+F részlegeinek Magyarországra történő telepítését ösztönző javaslat, melytől jelentős szinergikus és tovagyrűző hatások várhatók, vagy az innovációs és technológiai hídképző intézmények létrehozásának és fenntartásának állami támogatásának ötlete, mely a közösségi támogatáspolitikai előírásaihoz talán a legjobban illeszkedő területet jelenti.

A bérpolitika vonatkozásában a bérfelzárkóztatás rövid távú hajszolása helyett a Szerző a nemzetközi versenyképesség szempontjainak alárendelt bérpolitikára hívja fel a figyelmet, mely megvalósíthatatlannak tűnik a kormány és ellenzék hosszú távú konszenzusa nélkül. Ez

¹ Sárközi Tamás: Kiút az állami labirintusból. Népszabadság, 2005. március 5., Hétvége, 4. oldal. idézi [Losoncz Miklós (2007) 46. oldal]

² Kádár Béla [2004]: A gazdaságpolitikai koordináció és a monetáris politika új dimenziói. Európai Tükör, IX. évf., 1. szám, 22. oldal. idézi [Losoncz Miklós (2007) 42. oldal]

a megalapozatlan bérköveteléseket politikai szempontok által nem generáló egyetértés egyébként a munkavállalók érdekeivel összhangban lévő foglalkoztatáspolitikai szempontjából is eredményesebb lehet, mint a munkaerőpiacon állandósuló konfrontáció a szociális partnerek között.

A külgazdasági politika vonatkozásában a Szerző kiemeli annak a ténynek, hogy „a kivétel több mint 80 százalékát külföldi részesedésű vállalatok adják. E vállalatok nagy része esetében az üzleti stratégiára vonatkozó döntéseket nem Magyarországon hozzák, a döntésekben a magyar gazdaságpolitikától független tényezők sora játszik szerepet.” [Losoncz Miklós (2007) 114. oldal] Az egységes belső piac következtében az EU-csatlakozást megelőző időszakhoz képest a korábbi külgazdasági megfontolások nagy része belső piaci mechanizmusok hatása alá került, míg a közösségen kívüli külgazdasági feltételek alakítása közösségi szinten zajlik. Ez természetesen a magyar piac sebezhetőségét csökkentette, s a közösségen kívüli partnerekkel a magyar tárgyalási alkuerőt felértékelte. Ez befolyásolja a külső piacokra történő bejutás feltételrendszerét, a magyar gazdaság versenyképességét. Az így kialakuló kedvező befektetésösztönző feltételekre támaszkodva Magyarország megcélozhatja a Balkán, tágabb értelemben a Közel-Kelet országai felé irányuló földrajzi és technológiai közvetítő központi szerepkört, melynek megszerzéséért a kelet-közép-európai régió egyéb országaival áll versenyben.

A nemzetközi versenyképesség elemeinek feltárása keretében a kötet kiemelten foglalkozik a külföldi működőtőke-befektetéseket meghatározó tényezőkkel a külföldi befektetők szemszögéből. A módosított jelenérték (adjusted present value) formula alapján a beruházás összege és az ebből származó jövedelemáramlások (cash-flow) diszkontált értéke mellett számba veszi a befektetéssel kapcsolatos pénzügyi kockázatokból eredő pénzügyi hatás diszkontált értékeit is, s ennek alapján értékeli a befektetők fejlesztéssel kapcsolatos döntéseit. Megállapítja, hogy a közösségi kereskedelempolitikai szabályozások és az egységes belső piac miatt versenyelőnyökre nemigen lehet szert tenni a tagállamok körében. A munkabérekre vonatkozó költségterhek Magyarországon kiemelkedően magasak, ami a versenyhelyzetet nem fokozza, a jelenlegi rövid távú gazdaságpolitikai intézkedések hatása pedig inkább rontja az amúgy sem kedvező helyzetet. Versenyképességünket leginkább a közvetlen környezetünkben lévő országokkal kialakult adóversenyhez történő alkalmazkodás jelentheti, bár a közösségi szabályozás ezen a területen korlátozó jellegű. Mozgástér a regionális fejlesztési különbségek leépítésére irányuló támogatások megszerzésében, illetve a decentralizált (önkormányzati) támogatásokban lehet.

A kötet befejező része a pénzügyi politikának szentelt. Kétségtelen, hogy napjaink lehangoló gazdaságpolitikai aktualitásai közepette ez a tematika számíthat a legnagyobb érdeklődésre, ugyanakkor a kötet fejezeteinek sorrendisége is azt a vitathatatlan ténytet erősíti meg, hogy hazánk pénzügyi kilátásait legerőteljesebben a vállalkozási szférában zajló alkalmazkodási folyamatok eredménye befolyásolja, s a reálfolyamatok eredményeként létrejött felzárkózás határozza meg a költségvetési és monetáris konvergencia ütemét is. Magyarország mozgásterét a Stabilitási és Növekedési Paktum jelöli ki, mely a költségvetési politika tagállami hatáskörben maradása dacára igencsak megkérdőjelezi az euró-övezeten kívüli tagállamok fiskális autonómiáját is. Bár az egyezmény célszerűségét és jelenlegi szigorát több oldalról is támadják, elméleti alapjait vitatják, gyakorlati konzekvenciáit pedig éppen a bevezetéséhez ragaszkodó befolyásos tagállamok pillanatnyi érdekeinek megfelelően alakítgatják, a rendszer alapjainak módosítása a jelenlegi közösségi szerződéses keret fennmaradása esetén valószínűtlennek tűnik, ezért hazánk számára adottságnak tekinthető. A Szerző óv annak a gazdasági növekedésre gyakorolt beláthatatlan következményeitől, hogy a

szűkülő gazdaságpolitikai mozgástér és a költségvetési szerkezeti reformok elmaradása miatt a Gazdasági és Monetáris Unióhoz való csatlakozás érdekében a közszféra beruházásainak visszafogásával érjük el a Maastrichti Szerződésben előírt költségvetési konvergenciakövetelményeket. Elengedhetetlennek tartja a politikai pártok közötti konszenzus létrejöttét a Gazdasági és Monetáris Unióhoz való csatlakozásról, valamint a kívánatos forint-árfolyamokról, bár elismeri, hogy a „jelenlegi feszült, konfrontációra épülő belpolitikai légkör nem kedvez a konszenzus-keresésnek, ez azonban rövid időn belül megváltoztatható.” [Losoncz Miklós (2007) 217. oldal]

A nemzeti monetáris politika önállóságának megtartása az egyik döntő érv azok szemében, akik az euró-övezetbe történő belépésünket nem kívánják siettetni. A Szerző a jelenlegi monetáris környezet elemzésével, ellentmondásai következményeinek feltárásával arra hívja fel a figyelmet, hogy a nemzeti monetáris politika önállósága már ma is korlátozott. Ezek között megemlíti, hogy a kamatláb-konvergencia megvalósításával lakossági megtakarítások szintje kritikus szintre csökkent, s a lakossági szféra túlzott eladósodásának folyamatát tovább fűti a háztartások csekély mértékű kamatérzékenysége, mely irreálisan magas kamatterhek ellenére sem képes racionális hitelfelvételi szokásokat kikényszeríteni. Az euró spontán elterjedése, az „euroizáció” szintén a monetáris politika hatékonyságát mérsékli. A lakossági devizahitelfelvételnek az árfolyamkockázatokra fittyet hányó általános elterjedtsége, a vállalkozások devizahiteleinek 70 %-os részaránya arra inti a monetáris politikát, hogy nélkülözhetetlenségének tudata ne hatalmasodjon el túlzottan rajta. „Végző soron technikai lehetőségként azzal a lehetőséggel is lehet számolni, hogy az euró elterjedése elér egy olyan kritikus tömeget, amelynek alapján a Gazdasági és Monetáris Unióhoz való csatlakozás nélkül is spontán módon gyakorlatilag bevezetésre kerül.”³ Az árstabilitásra törekvő restriktív monetáris gazdaságpolitika paradox módon hat az államháztartási hiány alakulására is, hiszen a magas kamatlábak az államháztartás kamatterheit növelik, s így az államadósság magas szintjének fenntartását, illetve növekedését eredményezik. A monetáris és a költségvetési politika kölcsönös függéséből azonban a Magyar Nemzeti Bank és a Pénzügyminisztérium közötti kooperatív stratégia kényszere vezethető le. Bár ez a megállapítás a jövőre nézve bizakodással töltheti el az Olvasót, „az utóbbi évek fejleményei arra engednek következtetni, hogy az MNB, illetve a kormány, pontosabban a fiskális politikáért felelős Pénzügyminisztérium nem a másik fél együttműködési szándékából indult ki, hanem mindkét fél azt feltételezte, hogy a másik félnek az ő célját nem támogató döntései mellett kell saját célkitűzéseit megvalósítania.”⁴ Ennek a torzskodásnak áldatlan következményei az Olvasó szeme előtt épp napjainkban teljesednek ki.

Az utóbbi két évtized közgazdasági gondolkodásában meghatározó szerepet játszott az európai integrációs folyamatra történő felkészülés. Ennek a folyamatnak kísérő jelensége volt az európai integrációs ismeretek széles körben folytatott terjesztése. Megszámlálhatatlan könyv, kiadvány, folyóirat, tanulmány és újságcikk foglalkozott az Európai Unió működésével, Magyarország csatlakozási esélyeivel. A publikációk jelentős része a szakmai és civil közvélemény információs igényeit elégítette ki, s így egy fél évszázados elzártság következményeként előállt ismerethiány felszámolásával történelmi küldetést teljesített. Az ezredfordulóig a tényközléssel általában együtt járt az európai integrációban való részvétel iránti vágyakozás, a sokszor kritikátlan lelkendezés is. A csatlakozás reális közelségbe történő kerülése miatt az új évezred első éveiben már hangot kapott az előnyök és hátrányok reális

³ Kun János: Lopakodó euró. Az euró magyarországi bevezetésének lehetősége. Élet és Irodalom, 2006. július 28., 6. oldal. idézi: [Losoncz Miklós (2007) 245. oldal]

⁴ Antal László: Hol volt, hol nem volt. Egyensúly, stabilitás a magyar gazdaságban az ezredforduló után. Mozgó Világ, XXX. évf., 8. szám, augusztus, 31. oldal. idézi: [Losoncz Miklós (2007) 248. oldal]

mérlegelése, az új típusú versenyben történő helytállás kockázatától való félelem is. Az Európai Unió tagjává vált Magyarországon pedig az európai integráció tényének és kihívásának felismerése, az alkalmazkodás történelmi kényszerének elfogadása, a tagsággal kapcsolatos illúziókkal történő leszámolás az egyedüli járható út. Losoncz Miklós könyve ebből a szempontból is példamutató: A reálgazdaság, a költségvetési és monetáris szféra tárgyilagos, higgadt elemzésével, ajánlásainak kiegyensúlyozottságával kijózanító hatást gyakorol olvasóinak esetleges, megalapozatlan várakozásokkal terhelt európai eufóriájára.

A kötet egyik legfontosabb üzenete, hogy a sikeres felzárkózás nem lehetséges a politikai és társadalmi legitimáció és széles körű társadalmi támogatottság nélkül. „Ennek létrehozása elképzelhetetlen anélkül, hogy konszenzus jöjjön létre a főbb politikai pártok és gazdasági szereplők (a kormány, a munkavállalók és a munkaadók, illetve érdek-képviselői szerveik) között a fejlesztésstratégia és a gazdaságpolitika hosszú távú prioritásairól, elveiről és célkitűzéseiről. Az utóbbi évtizedek gazdaságtörténeti példái arra utalnak, hogy demokratikus politikai rendszerekben társadalmi konszenzus segítségével teremthetők meg a gazdasági felzárkózás (Írország, Spanyolország) és a különféle rövid távú kiigazítási és hosszabb távú szerkezeti reformprogramok (Svédország, Finnország). A gazdasági stratégia fő célkitűzéseiről és alapelveiről a gazdasági szereplők között kialakított konszenzus helyettesíti a diktatórikus rendszerekben a felzárkózás szolgálatába állított erőszak-mechanizmusokat.” [Losoncz Miklós (2007) 66–67. oldal]

A recenzió a Szerző gondolataihoz csak annyit tehet hozzá: A felsorolt – korábban Európa hátsó-udvarához tartozott – országok pozitív példája is kijózanodásra inti az önös érdekeik foglyává vált (gazdaság)politikai osztály tagjait, hogy nincs joguk az utóbbi két évtized társadalmi erőfeszítéseit semmivé foszlatni, a felzárkózás esélyét a politikai küzdelmek oltárán újabb nemzedékekre feláldozni. Az út iránya Losoncz Miklós könyvének józan számvetése alapján (is) felismerhető, az utazás folytatásához szükségtelen az EU-FÓRIA.